

Biblioteket- mellan det offentliga och privata
Syslaprojekt -HT 2012

Biblioteket

-mellan det offentliga och privata

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte	3
2. Genomförande	4
3. Resultatanalys.....	5
3.1 Metaforer	5
3.1.1 Rörelsemönster	5
3.1.2 Rummen	6
4. Slutdiskussion.....	8
4.1 När, vad, vem och varför	9
4.2 Biblioteket - mellan det offentliga och privata	10
5. Fortsatta studier.....	10

1. Inledning

Bibliotekens historia sträcker sig långt tillbaka. Det mest berömda biblioteket under antiken är troligen biblioteket i Alexandria som grundades omkring år 280 f.Kr. Där fanns hundratusentals bokrullar ifrån hela världen samlade. Genom dessa skriftliga språksamlingar gavs en mer beständig form åt den mänskliga tanken, avgörande för möjligheten att ta del av berättelser från historien. Just detta är beskrivande för vad bibliotekens roll är och alltid har varit. En plats där det erbjuds en genuin möjlighet för dess besökare att resa genom tid och rum och ta del av en stor mängd kunskap och berättelser, skrivna av människor som alla har något att förmedla. Idag kan vi se en stor förändring i vårt samhälle, bland annat i form av ny teknik, ändrade vanor och ändrade beteenden.

Färsk biblioteksstatistik åskådliggör en aktuell förändring i form av ett skiftat beteende hos besökarna av Stockholmsregionens bibliotek. Det lånas allt färre böcker i samband med att besöksantalen ökar. Vad detta innebär och hur denna statistik kan förklaras är av stort intresse för biblioteken att finna svar på. Inte minst för Regionbiblioteket i Stockholm där ett ansvar finns att bidra till utvecklingen av biblioteksverksamheten i länet, och i samråd leda folkbiblioteksutvecklingen i landet. Den annars så självklara rollen som ett kunskapsförsörjande organ, där värdet ligger i att via det skriftliga språket förmedla kunskap, blir mindre självklar i ett samhälle där en mängd information blir alltmer lättillgänglig. Där det endast krävs ett par tangentryckningar för att nå kunskap, oberoende av platsen man befinner sig på för stunden. De nya förutsättningarna i kombination med statistik som pekar på böckernas minskade användning, blir vissa frågeställningar alltmer synliga och kräver svar med hänvisning till bibliotekens framtida utveckling.

Vad består bibliotekets aktuella värde av och hur kan bibliotekets nuvarande funktion således beskrivas?

1.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka bibliotekets värde för besökaren idag. Rapporten är en förstudie och ligger till grund för ett fortsatt forskningsarbete.

De frågeställningar som har varit styrande för denna studie är:

- *Vem* besöker biblioteket?
- *När* besöks biblioteket?
- *Vad* gör besökaren på biblioteket?
- *Varför* sker besöken på biblioteket?

2. Genomförande

Hösten 2012 genomfördes observationer och samtalsintervjuer på tre bibliotek i Huddinge kommun, Flemingsbergs folkbibliotek, Huddinge huvudbibliotek och Södertörns högskolebibliotek. Studien genomfördes på uppdrag av Regionbibliotek Stockholm och inom ramarna för SYSSLA, ett projekt som engagerar studenter på Södertörns högskola. Projektet har bidragit med handledning av Pamela Schultz Nybacka och Martin Svendsen, båda två är skapare av projekt SYSSLA. SYSSLA har även bidragit med samtal med forskare på Södertörns högskola samt samtal med studenter från olika samhällsvetenskapliga program, även de delaktiga i projektet.

Vår bakgrund från samhälls- och beteendevetenskap gav oss möjligheten att studera bibliotekets värld med nya ögon. Med utgångspunkt från de styrande frågeställningarna valdes att genomföra direkta observationer på de tre undersökningsbiblioteken samt intervjusamtal med dess biblioteksbesökare. Direkt observationerna utfördes genom att vi rörde oss i biblioteken och så förutsättningslöst som möjligt observerade vad vi såg. Observationerna genomfördes utan att vi samtidigt interagerade med besökarna. Vi förde samtidigt anteckningar och noterade vad vi såg. Anteckningarna användes sedan som grund för de intervjufrågor vi skapade, dessa frågor var sedan ledande i de intervjusamtal som fördes med besökarna på biblioteket. Vi intervjuade besökare från de olika delarna av biblioteket med målet att så många som möjligt av bibliotekets besökare skulle bli representerade. Först analyserades och kategoriserade det insamlade materialet från observationerna. Därefter sammanställdes intervjusvaren. Intervjusvaren tillsammans med det vi uppmärksammat genom observationerna ledde fram till återkommande teman i materialet. Det ledde fram till våra fynd som utgörs av sex olika metaforer inom två huvudgrupper. Dessa metaforer utgör resultatet av studien och kan användas som underlag för hur biblioteket kan studeras vidare. Med modellerna nedan illustreras studiens arbetsprocess översiktligt.

Figur 1

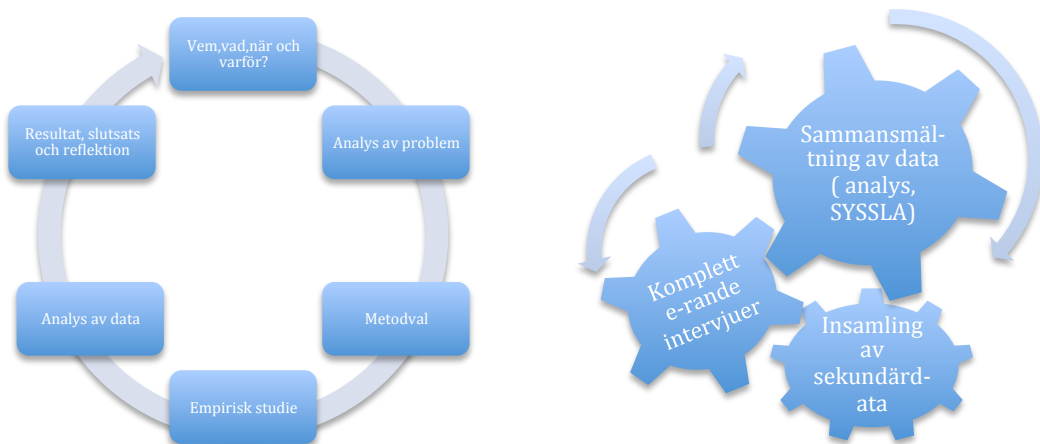

Fig.1 Arbetsprocessen

3. Resultatanalys

3.1 Metaforer

I biblioteken upptäcktes vissa mönster vad gäller besökarnas rörelser och användande av rummen. Dessa mönster beskrivs i studien med hjälp av två olika huvudgrupper av metaforer:

- Rörelsemönster
- Rummen

3.1.1 Rörelsemönster

Rörelsemönstren beskriver olika beteenden hos besökarna. Gruppen för rörelsemönster delas in i två undergrupper, myrstigen och flanören.

3.1.1.1 Myrstigen

På de undersökta biblioteken observerades rörelser som skapar raka vägar, vi kallar rörelsen för myrstigen. Det utmärkande för myrstigen är att rörelsemönstret tydligt förflyttar individen mellan två punkter i biblioteket, punkt A och punkt B. Mellan dessa punkter framstår det som att besökaren rör sig tydligt och målinriktat.

Det här rörelsemönstret utmärkte sig på Flemingsbergs folkbibliotek där vi observerade en tydlig myrstig mellan entrén och infodisken. En liknande myrstig observerades på Huddinge huvudbibliotek där vi observerade ett rörelsemönster mellan entrén och infodiskarna. På Södertörns högskolebibliotek observerades en myrstig från entrén och in i bibliotekets rum.

3.1.1.2 Flanören

Flanören skapar rörelser som i motsats till myrstigens raka rörelsemönster saknar tydlighet och målinriktning. Förflyttningen mellan punkt A och punkt B är tillsynes mer än en transportsträcka och saker och ting kan ske under resans gång.

På Flemingsbergs folkbibliotek utmärkte sig detta rörelsemönster exempelvis när en ung kille klev in på biblioteket och gick runt i bibliotekets olika avdelningarna innan han därefter lämnade biblioteket. På Huddinge huvudbibliotek observerades en äldre man som först väntade i entrén, därefter gick han in i biblioteket och vandrade runt, tillsynes utan tydlighet eller mål med sin rundvandring.

3.1.2 Rummen

Rumsmetaforer kan ses beskriva hur besökarna använder sig av biblioteken när de väl landat på en plats. Det är dock viktigt att poängtera att rummen inte är fysiskt begränsade eller avskärmade utan i princip kan sägas existera som ett tillstånd var som helst i biblioteket. Gruppen för rum delas in i fyra undergrupper; vardagsrummet, lekrummet, arbetsrummet och väntrummet.

3.1.2.1 Vardagsrummet

Detta rum är en plats som utmärker sig genom att värdet skapas i att få vara tillsammans med andra individer utan att man nödvändigtvis interagerar med andra, dock är interaktion inte uteslutet. En av besökarna berättade under intervjusamtalen att han ofta går till biblioteket och läser tidningen trots att han har samma tidning hemma och en möjlighet att läsa den där. Detta kan beskrivas som att besökaren tar med sig ett beteende som kan förknippas med beteenden/aktiviteter som kan utföras i ett vardagsrum. Besökaren prioriterar att utföra dessa på biblioteket istället för på en annan möjlig plats. I vardagsrummet uppstår således aktiviteter som man likväl kan utföra hemma, på caféet eller på andra platser. Exempel på dessa aktiviteter är läsa tidningen eller böcker, samtala med vänner. Genom samtalsintervjuerna har besökarna beskrivit användandet som kravlöst och att de befinner sig i en lugn miljö med låg ljudnivå.

De besökare vi har observerat är äldre män samt ungdomar som läser tidningar, böcker eller samtalar med varandra. Utmärkande bibliotek för vardagsrummet är folkbiblioteken.

*”Jag kommer en gång om dagen för att läsa dagstidningen,
dessutom lånar jag böcker var fjärde vecka”*

– besökare på Flemingsbergs folkbibliotek

3.1.2.2 Lekrummet

Lekrummet är en plats för både barn och vuxna där leken står i fokus. Här utforskar barn omgivningarna, upptäcker nya saker och upplever en spänningsfylld miljö. I den här miljön vistas vuxna och barn tillsammans och det blir en värdefull stund som de delar. Återigen är det viktigt att poängtera att beteendet som uppstår kan förknippas med det beteende som existerar på andra platser, i det här fallet andra lekfulla platser.

Utmärkande bibliotek för lekrummet är de båda folkbiblioteken.

”Jag tycker att biblioteken är viktiga, stunderna på biblioteket är ovärderliga. Jag brukar stanna ca 1,5 timme och läsa böcker för barnen, samt låna. Att det finns så många böcker gör att man vågar, det hade jag inte gjort om jag gått till en bokhandel. Dessa besök är av stor vikt för bland annat språkutvecklingen hos mina barn. Biblioteken fyller en jättestor funktion både gällande detta och för att få en stund. När jag och familjen är hos släkten i Boden så besöker vi bibliotek även där, för samma syfte”

- besökare på Huddinge folkbibliotek

3.1.2.3 Arbetsrummet

Arbetsrummet karaktäriseras av en fokuserad sysselsättning där besökarna uttryckt att de ser miljön som intellektuell, lugn och med låg ljudnivå. Till arbetsrummet kommer besökaren för att studera eller arbeta och intervjuade studenter beskriver arbetsrummet som en miljö som uppmanar och pushar till ett fokuserat arbete. Utmärkande bibliotek för det här rummet är alla bibliotek, men främst högskolebiblioteket.

”Vill inte sitta på ett café, då sitter man bara å fika, här gör man mer det man ska göra... den här miljön studerar man i!”

- besökare på Södertörns högskolebibliotek

3.1.2.4 Väntrummet

Väntrummet kan beskrivas som en oas där besökarna befinner sig i ett pausläge. Här väntar besökaren på någonting, det vill säga om besökaren rotar sig så förflyttar sig besökaren till ett annat rum, fysiskt eller mentalt. Ett tydligt exempel på detta utspelade sig på Flemingsbergs folkbibliotek där en tjej kom in på biblioteket och väntade. När hennes kompisar anlände och de började samtala med varandra så hade hon förflyttat sig med dem till vardagsrummet. Hennes vänner förflyttade sig fysiskt medan tjejen som först befann sig i väntrummet förflyttade sig mentalt.

Väntrummet kan med andra ord finnas var som helst i biblioteket, men det finns oftast i anslutning till entrén. Observerade aktiviteter var besökare som satt och ofta betraktade sin omgivning, men även fipplande med mobiltelefon eller annat. Alla bibliotek var utmärkande för detta beteende.

Tabell 1

	Aktivitet	Miljö	Observerade besökare	Utmärkande bibliotek
Arbetsrum	Studier eller arbete.	Lugn miljö, låg ljudnivå, intellektuell och pushande miljö.	Främst studenter.	Alla: Flemingsberg, Huddinge, Södertörns högskolebibliotek.
Vardagsrum	Läser tidningen, böcker och samtalar.	Lugn miljö, låg ljudnivå, avslappat.	Det vi har sett är äldre män, ungdomar som läser tidning, böcker eller samtalar.	Flemingsberg, Huddinge.
Lekrum	Barn som tittar i bilderböcker, utforskar rummet. Här leker barnen inte nödvändigtvis med leksaker utan befinner sig i en spännande värld.	Äventyrlig, upplevelserik, spännande.	Barn, alla åldrar.	Huddinge, Flemingsberg.
Väntrum	Väntar, äter lite, fipplar med mobiler, betraktar.	I väntrummet befinner sig besökaren som i en oas. Vid entrén, man är utanför och ser ofta olika rörelser. Beträktare.	Alla som besöker biblioteket.	Alla: Flemingsberg, Huddinge, Södertörns högskolebibliotek.

Tabell 1. Rumsmetaforer och kännetecken

4. Slutdiskussion

Till grund för studien fanns fyra frågeställningar. Dessa frågor anser vi kunna besvaras med hjälp av de metaforer som växt fram. När metaforerna utvecklades var ambitionen att alla grupper av besökare skulle inkluderas i begreppen, det vill säga att alla skulle kunna ha möjlighet att förstå metaforerna och dela samma uppfattning om

deras innehåll. Metaforerna används dels för att påbörja svar redan i den här rapporten men tanken är framför allt att de ska kunna användas i fortsatta studier.

4.1 När, vad, vem och varför

När sker besöken på biblioteket? Besöken på biblioteken sker när behov finns att utföra de aktiviteter som representerar de olika metaforerna, till exempel “arbeta”, “läsa tidningen” eller “leka”. Svaret på frågorna *Vad* och *Varför* blir därför relevanta för att besvara även denna fråga. I intervjuer framgick dock att studenter som utnyttjar arbetsrummet dels styrs av deras schemalagda studietid, det vill säga när de har föreläsningar och tentaperiod.

Vad gör besökaren på biblioteket? Under studien observerades olika aktiviteter på biblioteket. Besökare som läser tidning, studerar, lånar böcker samt andra aktiviteter. Dessa aktiviteter är VAD besökaren gör på biblioteket men frågan kan också besvaras på ytterligare ett plan. För att förstå varför besökaren väljer att utföra aktiviteterna på biblioteket tar vi hjälp av våra metaforer som innebär ett användande av biblioteket, ett användande av biblioteket som vardagsrum eller arbetsrum eller någon av de andra metaforer som skapats.

Vem besöker biblioteket? Vi ser inte på besökarna i form av en viss åldersgrupp, kön eller dylikt utan finner det mer ändamålsenligt att se dem som användare av arbetsrum, vardagsrum, lektrum, väntrum och myrstig samt som flanör. Det finns givetvis utrymme att utvidga den begreppsvärld vi skapat för att inkludera alla de typer av individer som besöker biblioteket men under de genomförda observationer och intervjusamtal var det de nyss nämnda metaforerna som uppmärksammades. Besökaren har olika behov under besöken och med hjälp av metaforerna anser vi att man kan besvara dels vem som besöker biblioteket men också vad besökaren behöver under sitt besök, det vill säga vilket behov som besökaren har. Det är dock viktigt att se att en besökare kan iklä sig fler metaforer under ett och samma besök vilket ger systemet en flexibilitet.

Varför sker besöken på biblioteket? Denna fråga är central i jakten på värdet av biblioteksbesöket. För att få ett heltäckande svar på denna fråga krävs troligtvis flertalet studier utifrån flera perspektiv. Det som framgår av vår undersökning är att incitamenten verkar variera beroende på vilken metafor besökaren kan relateras till. De som använder myrstigen för att låna/lämna tillbaka böcker har ett tydligt incitament i själva transaktionen av böcker medan det för vardagsrumsanvändaren ofta går att finna motivet till besöket i miljön. Värdet kan således finnas både i ett tydligt mottagande av en bok, likt ett köp av en vara i butik, men även i annat. Varför en individ väljer att läsa dagstidningen på biblioteket istället för i hemmet kan bero på möjligheten att vara varken ensam/privat eller offentlig vid läsningen. Värdet kan därför beskrivas genom att biblioteket befinner sig mellan det offentliga och det privata. Beskrivningen överensstämde med genomförda intervjuer med användare av arbetsrummet, i detta fall studenter. Dessa användare beskrev det som trivsamt att vistas i en kravlös miljö som samtidigt uppmanade till att studera. De jämförde miljön med den som finns på caféer där man förväntas att köpa något för att få en plats och där den uppmanande atmosfären saknas. Här beskrivs något som innebär att

bibliotekets värde inte enbart levereras via en klassiskt genomförd transaktion utan även via miljön, en miljö som går att beskriva som en semiorganiserad interaktionssfär. En interaktionssfär är en plats där individer befinner sig med andra och där de kan knyta sociala band, exempelvis hemmet eller arbetsplatsen. En semiorganiserad interaktionssfär är däremot en plats där individerna är okända för varandra och interaktionen med andra individer ser annorlunda ut¹. Här finner vi biblioteket.

De besökare som använder sig av lekrummet visade en uppskattning för biblioteket som en plats för språkutveckling, lärande och lek. En plats där vuxna och barn kan spendera kvalitetstid tillsammans genom att leka, läsa böcker och flanera runt. Användarna av väntrummet kan tänkas uppskatta biblioteket som en trivsamt plats att slå sig ned på i väntan på något. I väntan på vännerna eller i väntan på bussen som ska gå om tio minuter.

4.2 Biblioteket - mellan det offentliga och privata

Det är något som får dessa besökare att välja att ta sig till biblioteket istället för att gå till någon annan plats. Vi har upptäckt att möjligheten att vara själv tillsammans med andra i bibliotekets unika miljö är en starkt bidragande faktor. Om vi drar en linje med privat och offentlig som två ytterligheter så hamnar biblioteket någonstans däremellan. Det är mellan dessa punkter vi också kan finna bibliotekets värde och i förlängningen kunna besvara frågan varför besökaren besöker biblioteket. Vår överlämning till fortsatta studier blir i mångt och mycket att med hjälp av metaforerna som skapats undersöka bibliotekets värde mellan två ytterligheter, det privata och offentliga.

Figur 2

Figur 2. Biblioteket mellan det offentliga och privata

5. Fortsatta studier

Resultaten av denna studie beskrevs med hjälp av olika metaforer, dessa metaforers användningsområde kan även breddas. De frågeställningar som användes som underlag för studien föreslås att med hjälp av metaforerna studeras vidare.

¹ Göran Ahrnes begrepp

Metaforerna blir således även ett användbart verktyg i det fortsatta arbetet för att söka bibliotekets värde. Under studiens genomförande väcktes en del tankar som kan vara relevanta att följa upp:

- Bibliotekets egentliga förändringsbehov
- Personalen och besökarnas tillgänglighet
- Miljön
 - Informationsdiskarnas placering i biblioteket
 - Hur miljön ska anpassas - kan det bli för anpassat?
- Besökarnas behov och beteenden – ex utifrån termer av rationalitet
- Biblioteket mellan det offentliga och privata
 - vad innebär detta?
 - i det stora och det lilla

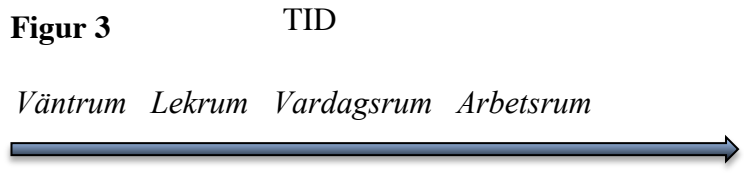
I biblioteksstatistiken sker en förändring, utlånen blir färre samtidigt som besöken ökar. Genom att biblioteket placeras mellan det offentliga och privata kan förändringen delvis förstås. Biblioteket förändras med de förändringar som sker i omvärlden, i takt med en omgivning som blir alltmer kontrollerande och marknadsanpassad. En effekt av detta är att man som individ blivit allt mer exponerad i offentligheten och att fokus och krav läggs på individen istället för kollektivet. En följd av detta kan vara att individen upplever det som att man förväntas bete sig på en visst sätt vilket kan uppfattas som ett krav. Detta kan visa sig genom att caféer kräver en transaktion för att man ska få slå sig ner, oavsett om transaktionskravet är uttryckt eller inte. Samtidigt uppskattar de flesta människor gemenskap och trivs att vara tillsammans med andra. Biblioteket är en plats som man kravlöst kan besöka för att vara själv men tillsammans med andra. En plats där man slipper exponeras i offentligheten men ändå har möjlighet att lämna den privata sfären om så önskas och kan ta del av det värde som erbjuds. En plats med valmöjligheter där allt från läsning, studier, språkinläring, lek och diskussion erbjuds i en inspirerande och motiverande miljö.

Ytterligare en fråga som uppstod vid genomförandet av studien var kring vad som egentligen behöver förändras på biblioteket. Kanske är det just det faktum att biblioteket inte har förändrats i samma utsträckning som omvärlden har förklaringen till det "värde" som besökarna uppskattar? I detta fall bör fokus på annat än förändring av bibliotekens huvudsakliga utbud prioriteras. Exempelvis på personalens och besökarens tillgänglighet och på biblioteksmiljön för att främja en kunskapsöverföring mellan personal och besökare. Att fokusera på den pedagogiska kompetensen hos högskolebibliotekarier kan vara en väg att gå.

Personalen framträder idag på olika sätt och informationsdiskarnas placering kan påverka hur personalens tillgänglighet uppfattas.

Även besökarnas tillgänglighet är intressant att studera vidare. Våra observationer tyder på en möjlighet att utnyttja bland annat väntrummet på olika sätt. Här skulle besökarna kunna fångas upp och informeras om biblioteket och de aktivitetsmöjligheter som erbjuds. Inte nödvändigtvis genom att samtala med dem men genom skärmar och andra informationskanaler. Det kan även vara så att individer

som befinner sig i väntrummet befinner sig i det rummet för att de vill förbli ostörda i deras väntan. En besökare som befinner sig på myrstigen kontra en flanör kan också vara tillgänglig i olika grad och därmed i behov av olika mycket hjälp eller tips. Det återkopplar till personalens möjlighet att interagera med de besökare som befinner sig på biblioteket. Modellen nedan visar att besökarna stannar olika länge i de olika rummen. Detta uppmärksammades under observationerna och lämnas här som en tråd att följa upp.

Figur 3. Vistelsetid i rummen

Användandet av biblioteket styrs av behov och beteenden, vilka kan undersökas djupare. Beteenden kan förändras vilket gör att biblioteket följsamt måste förhålla sig till det. Här ligger kopplingen till det omkringliggande samhället. Beteenden och behov kan till exempel undersökas utifrån termer av rationalitet. Målrationalitet och värderationalitet² kan vara relevanta begrepp för detta då begreppen kan förklara individens olika syften och tillvägagångssätt. Kanske finns ett samband mellan besökarnas rationalitet och de olika metaforerna, om så är fallet, hur ska biblioteksverksamheten anpassas?

Slutligen lämnas förslag på fortsatta undersökningar kring bibliotekets position mellan det offentliga och det privata där en viktig fråga är, varför aktiviteterna på biblioteket inte genomförs någon annanstans. Med hjälp av metaforerna kan anledningen till varför aktiviteterna inte genomförs någon annanstans än på biblioteket undersökas. För att undersöka värdet djupare kan även en metod utvecklas med inspiration från verktyget 5xVarför. 5xVarför är en metod utvecklad inom Lean production för problemlösning och syftar till att finna rotorsaken till problem och därefter eliminera problemet. Detta verktyg skulle kunna modifieras och istället användas för att hitta rotvärden för biblioteksbesökaren. Genom att ställa frågan varför fem gånger till besökarna kan orsaken till deras besök analyseras och möjligen bibliotekets kärnvärden nås.

Avslutningsvis önskar rapportens författare att bibliotekets samhälleliga värde uppskattas fullt ut och att platsen mellan det offentliga och privata får existera som en fredad plats i vårt gemensamma samhälle.

² För en tydlig beskrivning av dessa begrepp hänvisas till Max Weber